

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۳۰، شماره ۱۲۰، زمستان ۱۴۰۱

DOI: 10.30490/AEAD.2023.358935.1444

مقاله پژوهشی

بررسی آثار سیاست حذف ارزش ترجیحی بر شاخص قیمت‌ها و هزینه زندگی خانوارها در سال ۱۴۰۱

زورار پرمه^۱، علیرضا گرشناسی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۳/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۶/۱۶

چکیده

نوسان‌های نرخ ارز در ایران به‌صورت مستقیم بر قیمت‌های داخلی از مجاری واردات نهاده‌های واسطه‌ای و کالاهای مصرفی اثر دارد. با تشدید تحریم‌ها، از سال ۱۳۹۷، یکی از سیاست‌های ویژه تأمین کالاهای مصرفی جامعه تخصیص ارزش ترجیحی به واردات کالاهای اساسی بوده است. با این همه، تعداد کالاهای مشمول این سیاست در طول زمان کاهش یافت، تا آنکه در ابتدای سال ۱۴۰۱، تنها چند کالا مشمول این سیاست بودند. سیاست حذف ارزش ترجیحی کالاهای اساسی در سال ۱۴۰۱، به‌سبب افزایش هزینه‌های واردات و نیز تغییر قیمت سایر کالاهای، بر شاخص قیمت‌ها و هزینه زندگی خانوارها اثرگذار است. در پژوهش حاضر، برای بررسی آثار افزایش قیمت کالاهای اساسی شامل محصولات دام و طیور (نهاده‌های

۱- نویسنده مسئول و استادیار مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ایران.
(permeh@gmail.com; z.permeh@itsr.ir)

۲- دانشیار مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ایران.

دامی) و نیز روغن خوراکی، از ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۹۵ استفاده شد. نتایج نشان داد که افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی، به ترتیب، موجب افزایش ۵/۴ و ۷/۸ درصدی شاخص قیمت خواهد شد و شاخص هزینه زندگی خانوارها نیز ۹/۹ درصد (تعدیل کامل قیمت‌ها) و ۸/۹ درصد (با تعدیل قیمت‌ها تنها در ۵۷ فعالیت در ماتریس حسابداری اجتماعی) خواهد بود؛ همچنین، اثر افزایش قیمت نهاده‌های دامی و روغن نباتی بر شاخص هزینه زندگی خانوارهایی با سطح درآمدی پایین‌تر به مراتب بیشتر است؛ از سوی دیگر، تأثیر افزایش قیمت محصولات دام و طیور بر هزینه زندگی خانوارها شدیدتر از حذف ارز ترجیحی روغن است؛ و افزون بر این، از آنجا که واحدهای تولیدی در بخش دام و طیور خرد و کوچک به‌شمار می‌روند، در اثر حذف ارز ترجیحی، سرمایه در گردش این‌گونه واحدها تنها برای خرید دان بیش از پنج برابر افزایش خواهد یافت.

کلید واژه‌ها: ارز ترجیحی، کالاهای اساسی، ماتریس حسابداری اجتماعی، شاخص قیمت‌ها و هزینه زندگی خانوارها.

طبقه‌بندی JEL: F31, E16, E31, G51

مقدمه

نرخ ارز در اقتصاد ایران همواره یکی از متغیرهای راهبردی با تأثیر مستقیم بر قیمت‌های داخلی از مجاری واردات نهاده‌های واسطه‌ای و کالاهای مصرفی بوده است (Fouladi, 2012). از سوی دیگر، با توجه به سهم بالای دولت در بازار ارز در کشور، دولت‌ها در ادوار مختلف و با توجه به شرایط دسترسی به منابع ارزی، در تعیین نرخ آن دخالت مستقیم داشته‌اند. از آنجا که یکی از سیاست‌های مهم دولت تأمین غذای ارزان برای مصرف‌کننده داخلی بوده، از نرخ ارز (بیش‌ارزش‌گذاری پول ملی) و انجام واردات با نرخ‌های پایین در راستای مهار تورم و تنظیم بازار داخلی نیز استفاده شده است. این سیاست در برهه‌های زمانی مختلف (مانند دوره زمانی اعمال تحریم‌ها و کاهش قیمت نفت) که تأمین ارز برای انجام واردات با سختی مواجه شده، به‌شکل یکی از چالش‌های مهم اقتصاد ایران درآمده است. از این‌رو، دولت سعی کرده است که با انواع دخالت‌ها، به تأمین ارز مورد نیاز کالاهای اساسی با نرخ‌های تثبیتی (اعمال سیاست ارز ترجیحی) بپردازد. این اقدام دولت موجب شکاف فراوان نرخ ارز واردات کالاهای اساسی و نرخ ارز بازار ثانویه و آزاد شده و دولت، سرانجام، به دلیل عدم توانایی در تأمین ارز با نرخ تثبیتی، سیاست آزادسازی را در پیش گرفته که موجب جهش‌های شدید قیمتی در بازار کالاها و نهاده‌های کشاورزی شده است. شایان ذکر است که با خروج آمریکا از توافق هسته‌ای با ایران موسوم به برجام و تشدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷، دولت

دوازدهم، نخست، سیاست نرخ ارز ۴۲۰۰ تومانی برای واردات تمام کالاها و سپس، سیاست نرخ ارز ۴۲۰۰ تومانی برای حفظ معیشت مردم در واردات کالاهای اساسی و اولویت‌دار و نرخ ارز ثانویه (نیمایی) برای سایر کالاهای وارداتی (غیرممنوع) را در نظر گرفت. در اپی، برخی از مهم‌ترین تحولات مرتبط با سیاست نرخ ارز ۴۲۰۰ تومانی تشریح می‌شود:

۱- بانک مرکزی، در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۲۱، به‌منظور کاهش نوسان‌های بازار ارز، مهار مصارف ارزی کشور و جلوگیری از مصارف سفته‌بازانه، با انتشار اطلاعیه شماره (۱) یکسان‌سازی نرخ ارز، اقدام به اعلام سیاست مناسب «مدیریت عرضه و تقاضای ارز» یا همان «سیاست ارز ۴۲۰۰ تومانی» کرد.

۲- بررسی تخصیص ارز دولتی به کالاهای اساسی، مهم و ضروری بیانگر آن است که در شانزده مرداد ۱۳۹۷، تخصیص ارز ۴۲۰۰ تومانی به ۲۵ قلم و گروه کالایی از جمله کالاهای اساسی، دارو و تجهیزات پزشکی محدود شد و تأمین ارز مورد نیاز دیگر کالاهای وارداتی به سامانه نیما منتقل شد.

۳- در سال ۱۳۹۸، طی دو مرحله (اردیبهشت و بهمن)، بعضی از اقلام مشمول به مرور از فهرست اقلام دریافت‌کننده ارز حمایتی خارج شدند و فهرست این اقلام از ۲۵ به شانزده قلم کالا تقلیل یافت. شایان ذکر است که قند و شکر نیز در بهمن ۱۳۹۸ از فهرست این اقلام خارج شد.

۴- در فروردین ۱۳۹۹، «ستاد هماهنگی اقتصادی دولت» سقف تخصیص ارز ۴۲۰۰ تومانی در این سال را به میزان نه میلیارد دلار کاهش داد. برای دو وزارتخانه صنعت، معدن و تجارت و جهاد کشاورزی، به‌ترتیب، ۶/۵ میلیارد دلار به‌منظور واردات دانه‌های روغنی، کنجاله، روغن خام، ذرت برای خوراک دام و طیور، جو، واکسن دامی و کاغذ و ۲/۵ میلیارد دلار به‌منظور واردات تجهیزات و ملزومات پزشکی و دارو تعیین شد. البته مجلس شورای اسلامی، در زمان تصویب بودجه سال ۱۴۰۰، سقف تخصیص ارز ۴۲۰۰ تومانی را به هشت میلیارد دلار کاهش داد.

۵- بر اساس جزء (۳) بند «ب» تبصره (۱) قانون بودجه سال ۱۴۰۰، دولت اجازه داشت که تا سقف هشت میلیارد دلار، برای واردات کالاهای اساسی، دارو و تجهیزات مصرفی پزشکی اختصاص دهد که با گذشت تنها چند ماه از سال، از کل آن استفاده شد.

۶- بر اساس بند «ج» تبصره ۱۴ قانون بودجه سال ۱۴۰۱، باید مبنای محاسبات برای تبدیل ارز به ریال نرخ سامانه معاملات الکترونیکی (ای.تی.اس) در نظر گرفته شود (علاوه بر این، بر اساس جزء

«۱» بند «ه» تبصره «۷» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ نیز نرخ تسعیر محاسبات پایه حقوق گمرکی هم نرخ سامانه معاملات الکترونیکی (ای.تی.اس) در نظر گرفته شده است.

سیاست تغییر نرخ ارز رسمی به عنوان یک متغیر کلیدی و اثرگذار روی کل اقتصاد کشور تأثیر می‌گذارد. بر این اساس، برای سنجش آثار این تکانه‌ها، باید از مدل‌های کلان‌سنجی مانند ماتریس حسابداری اجتماعی^۱ و یا مدل‌های تعادل عمومی قابل محاسبه^۲ استفاده شود. در مطالعه حاضر، با تدوین ماتریس حسابداری اجتماعی، به شبیه‌سازی اثرات سیاست حذف ارز ترجیحی کالاهای اساسی در سال ۱۴۰۱ بر سطوح قیمت‌ها و همچنین، هزینه زندگی خانوارها پرداخته می‌شود. چندین روش برای تجزیه و تحلیل مسئله قیمت مواد غذایی وجود دارد، که از آن جمله‌اند: مدل‌های اقتصادسنجی، جدول داده-ستانده^۳، ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) و همچنین، مدل تعادل عمومی قابل محاسبه (CGE). با این حال، از رویکرد اقتصادسنجی با تمرکز بر تأثیرات بر بخش / متغیر خاص بیشتر در تحلیل تعادل جزئی استفاده می‌شود (اغلب بازخوردها و اثرات غیرمستقیم سایر بخش‌ها را نادیده می‌گیرد). از این رو، با عنایت به اثرگذاری افزایش قیمت‌ها بر بخش‌های مختلف اقتصادی، استفاده از مدل‌های کلان‌نگر ضروری است. بر این اساس، در این قسمت، به پیشینه پژوهش‌های داخلی و خارجی در این زمینه پرداخته می‌شود.

بانویی و همکاران (Banouei et al., 2002)، با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی، به بررسی تأثیر سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز بر شاخص قیمت تولید، عوامل تولید و شاخص هزینه زندگی خانوارها بر شاخص قیمت تولید، عوامل تولید و شاخص هزینه زندگی خانوارها در قالب پنج سناریو پرداختند؛ نتایج نشان داد که تورم در دامنه شش تا سیزده درصد افزایش می‌یابد.

خلیلیان و همکاران (Khalilian et al., 2002) به بررسی اثر آزادسازی نرخ ارز بر قیمت گوشت مرغ با استفاده از رابطه همگرایی یوهانسن پرداختند و بدین نتیجه رسیدند که دو متغیر نرخ ارز و قیمت گوشت مرغ همگرا بوده و یک رابطه تعادلی بلندمدت بین آنها وجود دارد.

پرمه (Perme, 2006) به بررسی سیاست افزایش قیمت کالاهای اساسی (روغن خوراکی، آرد، نان و فرآورده‌های آن و قند و شکر) بر شاخص قیمت‌ها و شاخص هزینه زندگی خانوارها پرداختند و نتایج نشان داد که تأثیر افزایش قیمت آرد بیش از کالاهای اساسی دیگر بوده و از سوی دیگر، افزایش شاخص هزینه زندگی خانوارهای روستایی بیش از خانوارهای شهری است؛ همچنین، در بین خانوارهای

1. Social Accounting Matrix (SAM)
2. Computable General Equilibrium (CGE)
3. Input-Output (I-O)

روستایی، بیست درصد بالای درآمدی خانوارها با بیشترین افزایش در شاخص هزینه زندگی مواجه‌اند و در بین خانوارهای شهری نیز با افزایش درآمد، تأثیر افزایش قیمت دانه‌های روغنی افزایش می‌یابد؛ و تأثیر پتجاه درصد افزایش قیمت آرد، نان و فرآورده‌های آن بر شاخص هزینه زندگی گویای آن است که این شاخص به‌طور متوسط ۴/۷ درصد افزایش خواهد یافت و افزون بر این، خانوارهای بیست درصد بالای درآمدی روستایی، چهل درصد میانه روستایی و بیست درصد بالای درآمدی شهری با بیشترین افزایش در شاخص هزینه زندگی روبه‌رو خواهند بود. بر اساس نتایج این مطالعه، چهل درصد پایین شهری با ۳/۳ درصد کمترین تأثیر را از این سناریو خواهند گرفت؛ و با افزایش پنجاه درصدی شاخص قیمت قند و شکر، به‌طور متوسط، شاخص هزینه زندگی خانوارها در این سناریو ۱/۰۱۳ درصد افزایش می‌یابد، که بیانگر کاهش درآمد بیش از یک درصدی خانوارهاست؛ در بین خانوارهای شهری و روستایی نیز تأثیرپذیری خانوارهای روستایی از افزایش قیمت قند و شکر بیش از خانوارهای شهری است؛ افزون بر این، در بین خانوارهای روستایی، بیست درصد بالا و چهل درصد میانه درآمدی بالاترین افزایش در شاخص هزینه زندگی و در بین خانوارهای شهری نیز بیست درصد بالای درآمدی خانوارها بیشترین تأثیر منفی از افزایش قیمت قند و شکر را تجربه کرده‌اند.

گیلان‌پور و همکاران (Gilanpour et al., 2012) تأثیر مداخلات دولت بر قیمت گوشت مرغ را بررسی کردند و نتایج نشان داد که افزایش یک درصد قیمت مرغ تقاضای آن را ۰/۵۸ درصد کاهش می‌دهد؛ همچنین، با افزایش یک درصدی قیمت کنجاله، قیمت گوشت مرغ ۰/۵۶ درصد افزایش می‌یابد، که به کاهش ۰/۳۲ درصدی در مصرف گوشت مرغ می‌انجامد. بر اساس نتایج این پژوهش، افزایش یک درصدی قیمت ذرت سبب افزایش ۰/۸۶ درصدی در قیمت تمام‌شده مرغ و کاهش مصرف آن به میزان ۰/۵ درصد می‌شود.

گرشاسبی و همکاران (Garshasbi, 2014)، ضمن آسیب‌شناسی مرحله اول هدفمندسازی یارانه‌ها^۱، به پیش‌بینی آثار مرحله دوم پرداختند. در این مطالعه ضمن بررسی تجارت کشورهای منتخب، نسبت به برآورد آثار ناشی از افزایش قیمت حامل‌های انرژی با استفاده از جدول داده-ستانده (I-O) اقدام شده و بر اساس یافته‌های تحقیق، اجرای مرحله دوم این قانون^۲ نیازمند برقراری

۱- مرحله اول هدفمندسازی یارانه‌ها در دی ۱۳۸۸ به تصویب رسید و مطابق آن، باید قیمت فروش داخلی بنزین، نفت گاز، نفت کوره، نفت سفید و گاز مایع و سایر مشتقات نفت، با لحاظ کیفیت حامل‌ها و با احتساب هزینه‌های مترتب، به تدریج تا پایان برنامه پنج‌ساله پنجم، کمتر از نود درصد قیمت فوب در خلیج فارس نباشد. در اثر این سیاست، دولت پرداخت مستقیم جبرانی به خانوارها خواهد داشت.

۲- در ماده ۴ این قانون، دولت موظف شد که به تدریج تا پایان برنامه پنجم توسعه، نسبت به هدفمندسازی یارانه گندم، برنج، روغن، شیر، شکر، خدمات پستی، خدمات هواپیمایی و ... اقدام کند.

حداقلی از ثبات در فضای کسب و کار کشور، اجرای برنامه‌های شفاف‌سازی اطلاعات، اصلاح تدریجی قیمت‌ها، اعمال تعرفه‌های ترجیحی، پایبندی به قانون در اجرای سیاست‌های جبرانی، عدم تعیین مبالغ پرداختی به خانوارها پیش از اجرا و هدفمندتر کردن و کاهش تدریجی این پرداخت‌ها، اصلاح فرآیند پرداختی به هر خانوار، اقدامات پیش‌دستانه برای مهار انتظارات تورمی، استفاده از یارانه‌های متقاطع و توجه به مؤلفه تأمین مالی در اقدامات جبرانی است.

آرمان مهر و فرهمندمنش (Armanmehr and Farahmandmanesh, 2017) به بررسی اثر تغییرات قیمت هشت گروه کالایی بر رفاه خانوارهای شهری پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که افزایش قیمت‌ها با کاهش رفاه بیشتری در دهک‌های درآمدی پایین نسبت به دهک‌های بالایی همراه خواهد بود؛ بر این اساس، پیشنهاد شده است که کمیّت و نحوه پرداخت یارانه به دهک‌های درآمدی متفاوت باشد و همچنین، تأکید شده است که در آزادسازی قیمت‌ها، با توجه به تورم ایجادشده، توجه ویژه به گروه‌های کم‌درآمد صورت گیرد.

کشورز و همکاران (Keshavarz et al., 2017)، با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM)، آثار حذف یارانه انرژی، آب و نان بر قیمت کالاها و خدمات بهداشتی را بررسی کردند؛ نتایج نشان داد که در اثر آزادسازی قیمت کالاها یادشده، قیمت کالاها و خدمات پزشکی در دامنه ۳۳ تا ۷۷ درصد افزایش خواهد داشت؛ و در اثر این تکانه، شاخص هزینه زندگی خانوارهای شهری ۴۸ تا ۵۸ درصد افزایش نشان می‌دهد؛ همچنین، این شاخص برای خانوارهای روستایی ۵۳ تا ۶۸ درصد افزایش می‌یابد.

کاویانی و عبداللهی (Kaviani, Z. and Abdollahi, 2019) به بررسی اثر حذف ارز ترجیحی پرداختند و نتایج نشان داد که از ابتدای سال ۱۳۹۷ تا بهمن ۱۳۹۷، چنانچه هیچ‌گونه ارز ترجیحی به کالاهای اساسی اختصاص نمی‌یافت و واردات این کالاها نیز با نرخ ارز سامانه نیما (حدود هشت هزار تومان) انجام می‌شد، سطح عمومی قیمت‌ها به حدود شش درصد بیش از شرایط پرداخت ارز ترجیحی می‌رسید. همچنین، کاویانی و همکاران (Kaviani et al., 2019) به بررسی سیاست حمایتی جایگزین ارز ترجیحی پرداختند. مطابق این گزارش، شاخص قیمت مصرف‌کننده و تولیدکننده کالاهای اساسی مشمول ارز ترجیحی، از اسفند ۱۳۹۶ تا بهمن ۱۳۹۷، به ترتیب، ۵۳ و ۴۷ درصد رشد قیمت را تجربه کرده‌اند؛ این در حالی است که در این دوره، رشد کل شاخص کالا (در شاخص قیمت مصرف‌کننده) ۷۳ درصد بوده است که در این میان، کالاهای غیرمشمول دریافت ارز ترجیحی نیز ۸۵ درصد رشد قیمت را تجربه کرده‌اند.

بر اساس نتایج پژوهش طاهری و شعبانزاده (Taheri and Shabanzadeh, 2022)، با عنوان «بررسی تأثیر یارانه ارز ترجیحی بر کنترل قیمت کالاهای اساسی (مطالعه موردی: بازار گوشت مرغ ایران)»، چنانچه در بلندمدت یارانه پرداختی به هر کیلوگرم گوشت مرغ توسط دولت یک درصد افزایش یابد، اختلاف قیمت گوشت مرغ در بازار ایران و جهان ۰/۶۱ درصد افزایش می‌یابد؛ از این رو، به نظر می‌رسد که اگرچه سیاست یادشده قیمت گوشت مرغ را پایین‌تر از قیمت جهانی نگه داشته، اما نتوانسته است که به‌طور کامل، مصرف‌کننده نهایی را منتفع سازد، زیرا انحراف ۳۹ درصدی یارانه‌های پنهان پرداخت‌شده در بازار گوشت مرغ وجود دارد.

در مطالعه سرابی و همکاران (Sarabi et al., 2020)، با استفاده از ماتریس حسابداری سال ۱۳۹۰، آثار نرخ ارز در ایران بر قیمت تمام‌شده تولید محصولات پنج زیربخش کشاورزی بررسی شد و نتایج نشان داد که در اثر افزایش نرخ ارز، قیمت محصولات زیربخش دام و طیور، در مقایسه با دیگر زیربخش‌های کشاورزی، از افزایش بیشتری برخوردار خواهد شد.

سیرواواستاوا و همکاران (Sirvavastava et al., 1997)، در بررسی تأثیر افزایش ده درصدی قیمت کالاهای اساسی از جمله غلات، نشان دادند که هرچه گروه درآمدی کم‌درآمدتر باشد، کاهش نسبی و مطلق هزینه‌های واقعی آن در مقابل افزایش قیمت غلات زیادتر است؛ بنابراین، با افزایش ده درصد قیمت غلات، دو گروه پایین درآمدی پرداخت‌های واقعی خود را برای غلات ۵/۹ درصد کاهش خواهند داد، در حالی که این کاهش برای گروه دهم فقط ۰/۲ درصد است. بنابراین، هرگونه افزایش در قیمت غلات عاملی برای فقر بیشتر گروه‌های پایین درآمدی خواهد بود. افزون بر این، تغییر نسبی قیمت غلات و اثرات آن بر مصرف سایر کالاها و خدمات نتایج زیان‌آوری برای فقرا به‌دنبال دارد، زیرا با افزایش قیمت غلات، هزینه مطلق سایر کالاها در طبقات بالای درآمدی نسبت به طبقات پایین کاهش بیشتری می‌یابد، اما کاهش سهم هزینه خرید غلات و سایر کالاها در مورد فقرا نسبت به ثروتمندان بسیار زیادتر است. برای نمونه، با ده درصد افزایش قیمت غلات، دو گروه پایین درآمدی مصرف شیر و سایر فرآورده‌های خود را ۳۳ درصد کاهش داده‌اند، در حالی که این کاهش در گروه بالای درآمدی فقط نه درصد بوده و کاهش مطلق مصرف در طبقه پایین درآمدی بیش از سه برابر طبقه بالاتر درآمدی است.

میسداویتا و همکاران (Misdawita et al., 2019)، با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی، به بررسی اثرات افزایش قیمت مواد غذایی دارای حمایت شدید در اندونزی پرداختند. مطابق نتایج این مطالعه، افزایش قیمت برنج در مقایسه با ذرت، سویا و شکر اثر شدیدی بر سطوح قیمت‌ها و

هزینه زندگی خانوارها خواهد داشت، به گونه‌ای که با افزایش ۲۵ درصدی قیمت برنج، قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده، به ترتیب، ۳/۶ و ۵/۳ درصد افزایش می‌یابد؛ همچنین، در اثر اصلاح قیمت برنج، هزینه زندگی کل خانوارها ۶/۳۳ هزینه خانوارهای شهری ۵/۶ و هزینه خانوارهای روستایی حدود هفت درصد رشد خواهد داشت.

جدول ۱- مروری بر پیشینه پژوهش‌ها در زمینه اثر افزایش قیمت کالاهای اساسی بر شاخص قیمت‌ها و رفاه

پژوهش	روش	سیاست مورد بررسی	نتایج
بانویی و همکاران (Banouei et al., 2002)	ماتریس حسابداری اجتماعی	یکسان‌سازی نرخ ارز	افزایش تورم در دامنه ۱۳-۶ درصد
خلیلیان و همکاران (Khalilian et al., 2002)	همگرایی یوهانسن	ارتباط نرخ ارز و قیمت مرغ	وجود همگرایی بلندمدت بین دو متغیر
پرمه (Perme, 2006)	ماتریس حسابداری اجتماعی	افزایش قیمت کالاهای اساسی	اثرگذاری شدید بر افزایش قیمت و هزینه زندگی خانوارها
گیلان‌پور و همکاران (Gilanpour et al., 2012)	مدل فلویید	تأثیر مداخلات دولت بر قیمت گوشت مرغ	با یک درصد افزایش قیمت کنجاله و ذرت، قیمت گوشت مرغ، به ترتیب، ۵/۶ و ۸/۶ درصد افزایش می‌یابد.
آرمان‌مهر و فرهنگ‌منش (Armanmehr and) (Farahmandmanesh, 2017)	اقتصادسنجی	تأثیر تغییرات قیمت هشت گروه کالایی بر رفاه خانوارهای شهری	کاهش رفاه بیشتر در دهک‌های درآمدی پایین نسبت به دهک‌های بالایی
کاوپانی و عبداللهی (Kaviani, Z. and) (Abdollahi, 2019)	اقتصادسنجی	حذف ارز ترجیحی	افزایش هشت درصدی تورم
طاهری و شعبان‌زاده (Taheri and) (Shabanzadeh, 2022)	اقتصادسنجی	حذف ارز ترجیحی گوشت مرغ	با افزایش یک درصد یارانه پرداختی برای هر کیلوگرم گوشت مرغ، اختلاف قیمت گوشت مرغ در بازار ایران و جهان ۰/۶۱ درصد افزایش می‌یابد.
سیرواواستاوا و همکاران (Sirvavastava et al., 1997)	اقتصادسنجی	افزایش ده درصدی قیمت کالاهای اساسی از جمله غلات	هرچه گروه کم‌درآمدتر باشد، کاهش نسبی و مطلق هزینه‌های واقعی آن در مقابل افزایش قیمت غلات زیادتر است.
میسداویتا و همکاران (Misdawita et al., 2019)	ماتریس حسابداری اجتماعی	بررسی افزایش قیمت غلات	افزایش قیمت برنج در مقایسه با ذرت، سویا و شکر اثر شدیدی بر سطوح قیمت‌ها و هزینه زندگی خانوارها دارد.
کشاورز و همکاران (Keshavarz et al., 2017)	ماتریس حسابداری اجتماعی	آزادسازی قیمت انرژی، آب و نان	افزایش شدید قیمت کالاها و خدمات پزشکی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج پژوهش‌های پیشین (جدول ۱)، تغییر قیمت کالاها از هر مسیری ممکن است روی سطح کلی قیمت‌ها و رفاه خانوارها به شدت تأثیرگذار باشد. در بیشتر مطالعات داخلی، از روش‌های تعادل جزئی برای برآورد آثار این سیاست‌ها استفاده شده است؛ این در حالی است که با توجه به نقش سیاست تغییر نرخ ارز رسمی به عنوان یک متغیر کلیدی و اثرگذار روی کل اقتصاد کشور، استفاده از یک چارچوب جامع‌نگر مانند ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) و یا مدل‌های تعادل عمومی قابل محاسبه (CGE) ضروری می‌نماید. در پژوهش حاضر، با تدوین ماتریس حسابداری اجتماعی، به شبیه‌سازی اثرات سیاست حذف ارز ترجیحی کالاها از سال ۱۴۰۱ بر سطوح قیمت‌ها و همچنین، هزینه زندگی خانوارها پرداخته می‌شود. بنابراین، بررسی این موضوع و تأثیرگذاری این سیاست بر سطح قیمت‌ها و رفاه خانوارها هدف اصلی مطالعه حاضر است.

مواد و روش‌ها

در پژوهش حاضر، از روش ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM) برای بررسی آثار سیاست حذف ارز ۴۲۰۰ تومانی استفاده شده است. ماتریس حسابداری اجتماعی مجموعه‌ای از حساب‌ها را نشان می‌دهد که جریان درآمد بین فعالیت‌های تولید، عوامل تولید و نهادها^۱ را توصیف می‌کند. این ماتریس جریان‌های پولی را از طریق ستون‌ها (هزینه‌ها) و ردیف‌ها (درآمدها) نمایش می‌دهد، به گونه‌ای که باید هزینه‌ها و دریافتی‌ها برابر باشند (Pyatt and Round, 1977). همچنین، این ماتریس بیانگر نحوه مصرف درآمد نهادها در ساختار اقتصاد است. بر این اساس، SAM از چندین بخش تشکیل شده است، که عبارت‌اند از: فعالیت‌های تولید، ارزش افزوده، خانوارها و حساب‌های دولت، سرمایه و بقیه جهان خارج که سه حساب اخیر زیر عنوان کلی «مجموع حساب‌های دیگر» در جدول وارد شده‌اند. فعالیت‌های تولیدی بر اساس تقسیم‌بندی‌های موجود برای فعالیت‌های تولید در جدول داده-ستانده (I-O) تفکیک می‌شوند. بخش ارزش افزوده جزء دیگری از SAM است که نیروی کار، سرمایه و زمین را دربرمی‌گیرد (Thorbecke, 2000). خانوارها گروه دیگری از حساب‌ها هستند که سطح تفکیک آنها بستگی به سؤالاتی دارد که مطابق انتظار، باید SAM پاسخ‌گوی آنها باشد. اگر ماتریس حسابداری اجتماعی برای تحلیل مسائل مرتبط با توزیع درآمد به کار رود، حساب خانوارها به تعدادی گروه همگن تقسیم می‌شوند که بازتابی از مشخصات اقتصادی و اجتماعی کشور یا ناحیه مورد نظر

است. گروه آخر حساب‌های موجود در SAM با عنوان کلی «مجموع حساب‌های دیگر» از حساب دولت، سرمایه و جهان خارج تشکیل شده است.

در یک تقسیم‌بندی کلی، حساب‌های موجود در SAM به دو گروه درون‌زا^۱ و برون‌زا^۲ تفکیک می‌شوند. اهمیت و کاربرد این تقسیم‌بندی در تبدیل SAM به یک الگوی تحلیلی و نیز محاسبه ضرایب فزاینده^۳ است. حساب‌های درون‌زای SAM آن گروه از حساب‌هایی هستند که سطح درآمد آنها بر اساس الزامات مدل تعیین می‌شود، در حالی که درآمد حساب‌های برون‌زا خارج از ارتباطات مورد نظر در مدل تعیین خواهد شد. حالت استاندارد تقسیم‌بندی حساب‌های درون‌زا و برون‌زا بدین شکل است که حساب‌های تولید، عوامل تولید و خانوارها درون‌زا و بقیه حساب‌ها شامل حساب دولت، سرمایه و بقیه جهان خارج جزو حساب‌های برون‌زا به حساب می‌آیند (Roland-Holst and Sancho, 1995). برای بررسی آثار افزایش قیمت کالاهای اساسی ناشی از حذف ارزش ترجیحی، از روش میسداویتا و همکاران (Misdawita et al., 2019) در قالب رابطه (۱) استفاده شده است:

$$d \begin{bmatrix} p_{nc} \\ b_c \end{bmatrix} = \left[\begin{array}{c|c} (I - C'_{nc}) & 0 \\ \hline -R & -I \end{array} \right]^{-1} \begin{bmatrix} I \\ 0 \end{bmatrix} \left[\begin{array}{c|c} Q' & \\ \hline & -(I - C'_c) \end{array} \right] d \begin{bmatrix} b_{nc} \\ p_c \end{bmatrix} = M'_m \begin{bmatrix} b_{nc} \\ p_c \end{bmatrix} \quad (1)$$

که در آن، p_{nc} بردار قیمت بخش‌های بدون محدودیت افزایش قیمت، b_c بردار هزینه درون‌زای بخش‌های قیمت ثابت، C'_{nc} ماتریس میل به مخارج بخش‌های بدون محدودیت، R ماتریس میل به مخارج بخش‌های بدون محدودیت بر تولید بخش‌های دارای محدودیت، Q' ماتریس نهایی به هزینه بخش‌های دارای محدودیت عرضه در بخش‌های بدون محدودیت عرضه، C'_c ماتریس میل به مخارج در بخش‌های دارای قیمت ثابت، b_{nc} بردار هزینه حساب‌های برون‌زای بخش‌های بدون محدودیت، p_c بردار قیمت متغیرهای بخش‌های قیمت ثابت، I ماتریس یک، 0 ماتریس صفر، M'_m ماتریس ضرایب فزاینده، ماتریس ضرایب فزاینده اثر تغییر در قیمت‌های برون‌زای بخش با قیمت ثابت p_c و

1. endogenous
2. exogenous
3. multiplier coefficient

هزینه برونزای بخش‌های بدون محدودیت b_{nc} بر قیمت‌های بخش‌های بدون محدودیت P_{nc} و هزینه درونزای بخش‌های با قیمت ثابت b_c است؛ به دیگر سخن، M'_m اثر تغییر قیمت یک بخش بر قیمت سایر کالاها P_{nc} و هزینه زندگی b_c را نشان می‌دهد. در مطالعه حاضر، برای بررسی آثار افزایش قیمت کالاهای اساسی شامل محصولات دام و طیور (نهاده‌های دامی) و نیز روغن خوراکی، از ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۹۵ استفاده شده که بر مبنای جدول داده-ستانده سال ۱۳۹۵ بانک مرکزی تهیه شده است. در مجموع، ۱۰۷ زیربخش در این ماتریس وجود دارند. فعالیت‌های تولیدی به ۸۹ زیربخش، ارزش افزوده به چهار زیربخش، خانوارها به ده گروه و سایر حساب‌های برونزا به چهار حساب دولت، شرکت‌ها، حساب جهان خارج و حساب سرمایه تفکیک شده‌اند.

نتایج و بحث

بخش طیور کشور، برخلاف بیشتر کشورهای پیشرو که به سمت انواع ادغام‌ها در تولید این محصولات حرکت کرده‌اند، همچنان متکی به واحدهای خرد و کوچک است که آسیب‌پذیری آنها در مقابل تکانه‌های ناشی از سیاست‌های دولت را افزایش می‌دهد. چنان‌که در جدول ۲ آمده، از حدود بیست هزار واحد تولیدی مرغ گوشتی در کشور، بیش از بیست درصد واحدها غیرفعال است؛ از سوی دیگر، بیش از ۹۴ درصد واحدهای تولید گوشت مرغ کوچک‌مقیاس هستند (جوجه‌ریزی کمتر از پنجاه هزار قطعه). یکی از اولین آثار حذف ارز ترجیحی افزایش سرمایه در گردش مورد نیاز بخش تولید خواهد بود. بر اساس محاسبه‌های انجام‌شده، در کل سال ۱۴۰۰، میزان نقدینگی مورد نیاز واحدهای مرغداری گوشتی برای تهیه دان، حدود ۲۳/۷ هزار میلیارد تومان است^۱ ۲. با توجه به چهار دوره پرورش مرغ گوشتی، حداقل سرمایه مورد نیاز برای خرید دان در هر دوره پرورش حدود ۵۹۰۰ میلیارد تومان خواهد بود. با حذف ارز ترجیحی، میزان سرمایه در گردش مورد نیاز برای خرید دان در سال به بیش از ۸۲ هزار میلیارد تومان خواهد رسید، که این رقم در هر دوره پرورش به ۲۰/۵ هزار میلیارد تومان می‌رسد. با توجه به تعداد واحدهای خرد در این صنعت، حدود هشتاد درصد از کل سرمایه در

۱- بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، کل دان مصرفی مرغ گوشتی حدود ۶/۲ میلیون تن به ارزش حدود ۱۷/۱ هزار میلیارد تومان بوده که با توجه به تغییر قیمت دان، این رقم در سال ۱۴۰۰ به ۲۳/۷ هزار میلیارد تومان رسیده است.

۲- محاسبات این بخش بر اساس طرح نمونه‌گیری مرکز آمار ایران از واحدهای تولیدکننده گوشت مرغ و تخم مرغ انجام شده است.

گردش مورد نیاز برای تهیه دان به واحدهای کمتر از پنجاه هزار قطعه اختصاص دارد، به گونه‌ای که میزان نقدینگی مورد نیاز این واحدها فقط برای تهیه دان از حدود نوزده هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۰ به حدود ۶۵ هزار میلیارد تومان پس از حذف ارز ترجیحی نهاده‌های این واحدها می‌رسد. این وضعیت در تولید تخم مرغ نیز صادق است. از حدود ۱۶۰۰ واحد تولیدکننده مرغ تخم‌گذار (تخم مرغ) در کشور، بیش از بیست درصد واحدها غیرفعال است. از سوی دیگر، بیش از هفتاد درصد واحدهای تولیدکننده مرغ تخم‌گذار کوچک‌مقیاس هستند (جوجه‌ریزی کمتر از پنجاه هزار قطعه) که با اتخاذ سیاست حذف ارز ترجیحی، این واحدها با محدودیت در تأمین نهاده‌ها و همچنین، تأمین نقدینگی مواجه می‌شوند. در اثر سیاست حذف ارز ترجیحی، نقدینگی مورد نیاز تهیه دان از حدود ۷۶۰۰ میلیارد تومان در سال ۱۴۰۰ به حدود ۲۶ هزار میلیارد تومان خواهد رسید. میزان سرمایه برای تهیه دان مورد نیاز واحدهای کمتر از پنجاه هزار قطعه از حدود ۱۹۰۰ میلیارد تومان در سال ۱۴۰۰ به حدود ۶۹۰۰ میلیارد تومان پس از حذف ارز ترجیحی افزایش می‌یابد. یکی از حلقه‌های مهم دیگر تولید گوشت مرغ و تخم مرغ واحدهای مرغ مادر هستند. وضعیت نقدینگی در این حلقه نیز دچار تغییر می‌شود. میزان نقدینگی مورد نیاز برای تهیه دان از ۲۶۶۰ میلیارد تومان به ۹۶۰۰ میلیارد تومان پس از حذف ارز ترجیحی می‌رسد. از سوی دیگر، در این شرایط، وضعیت واردکنندگان نهاده‌های دام و طیور نیز دچار تغییر خواهد شد، به گونه‌ای که میزان سرمایه در گردش این واحدها بیش از شش برابر افزایش خواهد یافت. در این وضعیت، واردکنندگان خرد، به‌طور حتم، در تأمین سرمایه با مشکل مواجه می‌شوند و در صورت عدم تأمین سرمایه در گردش، بخشی از این شرکت‌ها با تعطیلی مواجه خواهند شد.

جدول ۲- وضعیت واحدهای مرغداری کشور در سال ۱۳۹۹

واحدهای مرغ تخم‌گذار					واحدهای مرغ گوشتی					طبقه‌بندی واحد (قطعه)
سهم از کل	سهم غیرفعال	غیرفعال	فعال	کل	سهم از کل	سهم غیرفعال	غیرفعال	فعال	کل	
۲/۲	۴۶/۲	۶	۷	۱۳	۲/۵	۴۹/۱	۳۸۹	۴۰۴	۷۹۳	کمتر از ۵ هزار
۴/۵	۶۱/۱	۲۲	۱۴	۳۶	۱۲/۴	۳۵/۹	۱۱۴۴	۲۰۴۷	۳۱۹۱	بین ۵ تا ۱۰ هزار
۲۱/۸	۷۰/۷	۱۶۴	۶۸	۲۳۲	۳۷/۰	۱۸/۸	۱۴۱۴	۶۰۹۴	۷۵۰۸	بین ۱۰ تا ۲۰ هزار
۴۱/۷	۸۱/۷	۵۸۰	۱۳۰	۷۱۰	۴۲/۲	۱۲/۵	۹۸۹	۶۹۵۱	۷۹۴۰	بین ۲۰ تا ۵۰ هزار
۲۰/۸	۸۴/۱	۳۴۵	۶۵	۴۱۰	۴/۶	۱۲/۵	۱۱۶	۸۱۲	۹۲۸	بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار
۵/۱	۸۹/۷	۱۴۰	۱۶	۱۵۶	۰/۷	۹/۸	۱۳	۱۱۹	۱۳۲	بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار
۱/۶	۸۵/۵	۳۰	۵	۳۵	۰/۱	۴/۸	۱	۲۰	۲۱	بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار
۲/۲	۷۸/۸	۲۶	۷	۳۳	۰/۰	۱۴/۳	۱	۶	۷	بیشتر از ۳۰۰ هزار
۱۰۰	۸۰/۸	۱۳۱۳	۳۱۲	۱۶۲۵	۱۰۰	۱۹/۸	۴۰۶۷	۱۶۴۵۳	۲۰۵۲۰	کل

مأخذ: محاسبات انجام شده بر اساس طرح نمونه‌گیری از واحدهای مرغ گوشتی و مرغ تخم‌گذار، مرکز آمار ایران (SCI, 2020a, 2020b)

بررسی آثار سیاست حذف ارز ترجیحی بر.....

جدول ۳- برآورد مقدار و هزینه دان مصرفی در مرغداری‌ها در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱^{۲)}
(واحد: هزار تن- میلیارد ریال)

طبقه‌بندی واحدها (قطعه)	دان	۱۴۰۰	۱۴۰۱	مقدار دان	۱۴۰۰	۱۴۰۱	دان	۱۴۰۰	۱۴۰۱
کمتر از ۵ هزار	۲۴/۵	۹۲۸	۴۲۵۲	۰/۵	۲۱	۷۱	۵۵۶/۴	-	-
بین ۵ تا ۱۰ هزار	۲۱۸/۸	۸۳۹۸	۳۸۰۳۶	۴/۴	۱۶۵	۵۷۴	-	-	-
بین ۱۰ تا ۲۰ هزار	۱۳۹۹/۷	۵۳۰۸۳	۲۴۳۳۰۵	۵۵/۵	۲۱۰۶	۷۳۰۷	-	-	-
بین ۲۰ تا ۵۰ هزار	۳۳۴۸/۴	۱۲۶۹۸۷	۵۸۲۰۴۱	۴۶۵/۴	۱۷۶۴۹	۶۱۳۳۴	-	-	-
بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار	۸۹۲/۹	۳۳۸۶۵	۱۵۵۲۱۸	۵۹۰/۳	۲۳۳۸۶	۷۷۶۵۶	-	-	-
بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار	۲۶۲/۸	۹۹۶۷	۴۵۶۸۴	۴۱۵/۸	۱۵۷۶۹	۵۴۷۰۴	-	-	-
بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار	۷۵/۶	۲۸۶۷	۱۳۱۴۱	۱۶۰/۶	۶۰۹۲	۲۱۱۳۳	-	-	-
بیشتر از ۳۰۰ هزار	۴۱/۹	۱۵۹۰	۷۲۸۷	۳۱۰/۷	۱۱۷۸۳	۴۰۸۷۶	-	-	-
کل	۶۲۶۴/۶	۲۳۷۵۸۵	۱۰۸۸۹۶۵	۲۰۰۳/۲	۷۵۹۷۱	۲۶۳۵۴۵	۲۶۶۶۳	۹۶۷۱۰	

مأخذ: محاسبات انجام شده بر اساس طرح نمونه‌گیری از واحدهای مرغ گوشتی و مرغ تخم‌گذار، مرکز آمار ایران (SCI, 2020a, 2020b)

تحولات مصرف سرانه کالاهای اساسی منتخب در دهک‌های درآمدی

با توجه به داده‌های مورد بررسی در جدول ۴، مصرف سرانه کالاهای اساسی در خانوارها در بازه زمانی ۹۸-۱۳۹۴ با کاهش روبه‌رو شده است. بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد:

- متوسط مصرف گوشت مرغ در خانوارهای شهری و روستایی در این دوره، به ترتیب، با رشد ۴/۴- و ۴/۱۷- درصد روبه‌رو بوده است.
- متوسط مصرف روغن نباتی در خانوارهای شهری و روستایی در این دوره، به ترتیب، با رشد ۷/۸- و ۹/۸- درصد روبه‌رو بوده است.
- متوسط مصرف تخم مرغ در خانوارهای شهری و روستایی در این دوره، به ترتیب، با رشد ۳/۹- و ۳/۴- درصد روبه‌رو بوده است.
- متوسط مصرف لبنیات در خانوارهای شهری و روستایی در این دوره، به ترتیب، با رشد ۷/۱- و ۹/۱- درصد روبه‌رو بوده است.
- تقریباً در تمام دهک‌ها، مصرف کالاهای مورد بررسی (به استثنای گوشت مرغ) در خانوارهای روستایی بیش از خانوارهای شهری است، که دلیل آن تا حدودی به خودمصرفی کالاهای تولیدشده در نواحی روستایی برمی‌گردد.

۱- متوسط قیمت دان در سال ۱۴۰۰ حدود ۳۸۰۰ تومان به ازای هر کیلوگرم بوده است.
۲- قیمت دان با افزایش نرخ ارز به حدود سیزده هزار تومان به ازای هر کیلوگرم خواهد رسید.

جدول ۴- روند مصرف سرانه گوشت مرغ در دهک‌های درآمدی در دوره ۹۸-۱۳۹۴ (کیلوگرم)

نسبت دهک نسبت دهک ۱۰ به ۱	دهک‌های درآمدی										متوسط	اقلام	سال	نوع خانوار
	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱				
۲/۲	۹/۳	۸/۴	۷/۹	۷/۴	۷/۱	۶/۷	۶/۳	۵/۹	۵/۶	۴/۳	۶/۹	تخم مرغ	۱۳۹۴	شهری
۲/۲	۹/۵	۸/۱	۷/۸	۷/۴	۷/۰	۶/۸	۶/۳	۵/۱	۵/۵	۴/۲	۹/۹	تخم مرغ	۱۳۹۵	
۲/۲	۹/۸	۸/۴	۷/۸	۷/۴	۷/۰	۶/۷	۶/۲	۵/۸	۵/۵	۴/۲	۶/۸	تخم مرغ	۱۳۹۶	
۲/۵	۹/۷	۸/۳	۷/۴	۷/۰	۶/۶	۶/۲	۵/۹	۵/۴	۵/۰	۳/۹	۶/۵	تخم مرغ	۱۳۹۷	
۲/۳	۹/۴	۸/۱	۷/۵	۶/۹	۶/۷	۶/۵	۶/۱	۵/۷	۵/۱	۴/۲	۶/۶	تخم مرغ	۱۳۹۸	
۲/۷	۱۰/۷	۸/۸	۸/۵	۷/۷	۷/۵	۷/۰	۶/۵	۵/۹	۵/۲	۴/۰	۴/۲	تخم مرغ	۱۳۹۴	
۲/۷	۱۰/۸	۸/۸	۸/۰	۷/۵	۷/۳	۷/۱	۶/۴	۵/۹	۵/۲	۳/۷	۷/۰	تخم مرغ	۱۳۹۵	
۲/۸	۱۰/۴	۸/۸	۷/۹	۷/۳	۶/۹	۶/۸	۶/۱	۵/۹	۵/۱	۳/۷	۶/۹	تخم مرغ	۱۳۹۶	
۳/۰	۱۰/۰	۸/۴	۷/۵	۶/۹	۶/۶	۶/۱	۵/۹	۵/۳	۴/۸	۳/۴	۶/۵	تخم مرغ	۱۳۹۷	
۲/۸	۱۰/۶	۹/۰	۷/۹	۷/۵	۷/۲	۶/۴	۶/۱	۵/۶	۴/۸	۳/۸	۶/۹	تخم مرغ	۱۳۹۸	
۲/۱	۱۸/۵	۱۶/۲	۱۵/۳	۱۴/۲	۱۴/۰	۱۳/۰	۱۲/۱	۱۱/۵	۱۰/۸	۸/۹	۱۳/۵	روغن نباتی	۱۳۹۴	شهری
۲/۰	۱۷/۶	۱۶/۱	۱۴/۳	۱۳/۸	۱۳/۱	۱۲/۶	۱۲/۲	۱۱/۴	۱۰/۶	۸/۷	۱۳/۰	روغن نباتی	۱۳۹۵	
۲/۰	۱۷/۸	۱۵/۳	۱۴/۸	۱۴/۰	۱۳/۲	۱۲/۷	۱۲/۰	۱۱/۴	۱۰/۹	۸/۸	۱۳/۱	روغن نباتی	۱۳۹۶	
۱/۹	۱۷/۳	۱۵/۲	۱۴/۳	۱۳/۲	۱۲/۴	۱۲/۰	۱۱/۹	۱۱/۱	۱۰/۴	۸/۹	۱۲/۷	روغن نباتی	۱۳۹۷	
۲/۱	۱۷/۲	۱۵/۰	۱۳/۹	۱۳/۰	۱۲/۸	۱۱/۸	۱۱/۵	۱۰/۶	۱۰/۰	۸/۳	۱۲/۴	روغن نباتی	۱۳۹۸	
۳/۰	۲۴/۸	۱۹/۴	۱۷/۸	۱۷/۱	۱۵/۵	۱۴/۱	۱۳/۶	۱۲/۰	۱۱/۰	۸/۳	۱۵/۵	روغن نباتی	۱۳۹۴	
۲/۸	۲۲/۹	۱۸/۲	۱۶/۳	۱۵/۷	۱۴/۶	۱۳/۴	۱۲/۸	۱۱/۶	۱۱/۹	۸/۲	۱۴/۵	روغن نباتی	۱۳۹۵	
۲/۹	۲۴/۲	۱۸/۶	۱۷/۰	۱۵/۲	۱۴/۳	۱۳/۹	۱۳/۱	۱۱/۹	۱۰/۶	۸/۲	۱۴/۷	روغن نباتی	۱۳۹۶	
۲/۸	۲۲/۹	۱۷/۸	۱۶/۴	۱۴/۶	۱۴/۴	۱۳/۵	۱۳/۲	۱۲/۲	۱۱/۱	۸/۱	۱۴/۴	روغن نباتی	۱۳۹۷	
۲/۸	۲۱/۴	۱۷/۶	۱۴/۵	۱۴/۶	۱۳/۹	۱۳/۷	۱۲/۸	۱۱/۵	۱۰/۲	۷/۶	۱۳/۹	روغن نباتی	۱۳۹۸	
۳/۷	۳۲/۸	۲۶/۰	۲۲/۱	۲۰/۱	۱۸/۳	۱۶/۸	۱۴/۸	۱۳/۳	۱۱/۸	۸/۸	۱۸/۵	گوشت مرغ	۱۳۹۴	شهری
۳/۸	۲۸/۸	۳۰/۵	۲۵/۹	۲۴/۳	۲۱/۷	۲۰/۴	۱۸/۵	۱۶/۳	۱۴/۱	۱۰/۳	۲۲/۱	گوشت مرغ	۱۳۹۵	
۳/۲	۳۱/۲	۲۴/۱	۲۱/۳	۲۰/۰	۱۸/۴	۱۷/۰	۱۵/۳	۱۴/۰	۱۲/۵	۹/۶	۱۸/۴	گوشت مرغ	۱۳۹۶	
۳/۶	۳۱/۷	۲۴/۰	۲۱/۶	۱۸/۸	۱۶/۸	۱۶/۱	۱۴/۹	۱۳/۶	۱۱/۸	۸/۸	۱۷/۸	گوشت مرغ	۱۳۹۷	
۳/۱	۲۸/۹	۲۳/۶	۲۱/۶	۱۸/۹	۱۸/۳	۱۶/۷	۱۵/۲	۱۳/۵	۱۲/۰	۹/۳	۱۷/۸	گوشت مرغ	۱۳۹۸	
۴/۵	۳۲/۲	۲۱/۲	۱۹/۶	۱۷/۲	۱۵/۸	۱۳/۶	۱۳/۳	۱۱/۸	۱۰/۳	۷/۲	۱۶/۲	گوشت مرغ	۱۳۹۴	
۴/۱	۳۷/۱	۲۵/۷	۲۲/۳	۲۰/۵	۱۸/۸	۱۶/۶	۱۵/۶	۱۳/۵	۱۱/۷	۹/۰	۱۹/۱	گوشت مرغ	۱۳۹۵	
۳/۹	۳۶/۴	۲۲/۶	۱۹/۶	۱۷/۲	۱۶/۰	۱۵/۰	۱۴/۲	۱۲/۴	۱۰/۹	۹/۴	۱۷/۴	گوشت مرغ	۱۳۹۶	
۳/۹	۳۳/۵	۲۱/۵	۱۸/۸	۱۶/۷	۱۵/۶	۱۳/۷	۱۳/۳	۱۱/۷	۱۱/۷	۸/۷	۱۶/۴	گوشت مرغ	۱۳۹۷	
۴/۰	۳۲/۰	۲۳/۰	۱۸/۹	۱۷/۵	۱۵/۶	۱۴/۳	۱۲/۹	۱۲/۱	۱۰/۹	۸/۱	۱۶/۵	گوشت مرغ	۱۳۹۸	
۳/۹	۹۵/۰	۷۱/۹	۶۵/۳	۵۸/۲	۵۴/۷	۴۸/۵	۴۲/۸	۳۹/۹	۳۴/۴	۲۴/۲	۵۳/۵	لبنیات	۱۳۹۴	شهری
۴/۱	۹۶/۲	۷۲/۰	۶۴/۶	۵۸/۰	۵۲/۸	۴۹/۸	۴۴/۸	۴۰/۰	۳۴/۲	۲۲/۳	۵۳/۶	لبنیات	۱۳۹۵	
۳/۷	۹۴/۱	۷۲/۰	۶۴/۰	۵۹/۳	۵۳/۶	۵۰/۵	۴۶/۶	۴۱/۲	۳۵/۳	۲۵/۶	۵۴/۲	لبنیات	۱۳۹۶	
۳/۷	۸۹/۵	۷۰/۲	۶۱/۹	۶۳/۳	۵۱/۳	۴۸/۰	۴۴/۲	۳۸/۵	۳۴/۴	۲۴/۳	۵۱/۸	لبنیات	۱۳۹۷	
۳/۷	۸۸/۲	۶۵/۸	۵۸/۲	۵۴/۴	۴۸/۹	۴۵/۴	۴۲/۸	۳۷/۳	۳۲/۲	۲۳/۸	۴۹/۷	لبنیات	۱۳۹۸	
۴/۸	۱۰۲/۱	۷۹/۶	۷۲/۱	۶۴/۷	۶۰/۴	۵۴/۵	۴۷/۶	۴۰/۴	۳۳/۳	۲۱/۲	۵۷/۶	لبنیات	۱۳۹۴	
۴/۷	۹۸/۰	۷۷/۳	۷۳/۷	۶۴/۸	۵۷/۹	۵۲/۷	۴۵/۵	۴۰/۴	۳۳/۲	۲۰/۹	۵۴/۴	لبنیات	۱۳۹۵	
۴/۲	۹۹/۷	۷۴/۹	۷۲/۰	۶۱/۷	۵۹/۱	۵۵/۵	۴۸/۱	۴۲/۹	۳۵/۶	۲۳/۷	۵۷/۳	لبنیات	۱۳۹۶	
۴/۵	۹۱/۹	۷۲/۵	۶۶/۴	۵۷/۷	۵۲/۷	۴۲/۸	۴۰/۳	۳۱/۶	۲۰/۲	۵۳/۳	لبنیات	۱۳۹۷		
۴/۵	۹۲/۶	۷۲/۸	۶۴/۶	۵۷/۵	۵۲/۳	۴۸/۹	۴۲/۳	۳۹/۶	۳۱/۵	۲۰/۸	۵۲/۴	لبنیات	۱۳۹۸	

مأخذ: محاسبات انجام شده بر اساس داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار، مرکز آمار ایران (SCI, 2020c)

شبیه‌سازی سناریوها و تحلیل نتایج

یکی از ویژگی‌های مهم ماتریس حسابداری اجتماعی (SAM)، بررسی آثار افزایش قیمت کالاها و خدمات در دو حالت تعدیل کامل قیمت‌ها و عدم تعدیل کامل قیمت‌ها به دلیل اعمال سیاست قیمت‌گذاری دولت در مورد این گروه از کالاها و خدمات است. از ۸۹ فعالیت موجود در ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۹۵، برای حدود ۳۲ فعالیت، به دلیل ارائه توسط هر دو بخش دولتی و عمومی، امکان تثبیت قیمت‌ها وجود دارد. با توجه بدین توضیحات، در پژوهش حاضر، آثار شش سناریوی زیر بررسی شده است:

- ۱- افزایش دو برابری قیمت محصولات دام و طیور با شرط تعدیل کامل قیمت در کل اقتصاد؛
- ۲- افزایش چهار برابری قیمت روغن نباتی با شرط تعدیل کامل قیمت در کل اقتصاد؛
- ۳- افزایش هم‌زمان قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی با شرط تعدیل کامل قیمت در اقتصاد؛
- ۴- افزایش دو برابری قیمت محصولات دام و طیور با شرط تعدیل قیمت در ۵۷ زیربخش (محدودیت افزایش قیمت در بخش‌های دولتی و عمومی)؛
- ۵- افزایش چهار برابری قیمت روغن نباتی با شرط تعدیل قیمت در ۵۷ زیربخش (محدودیت افزایش قیمت در بخش‌های دولتی و عمومی)؛ و
- ۶- افزایش هم‌زمان قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی با شرط تعدیل قیمت در ۵۷ زیربخش (محدودیت افزایش قیمت در بخش‌های دولتی و عمومی).

در جدول ۵، نتایج شبیه‌سازی‌های افزایش قیمت کالاهای مشمول ارز ترجیحی در حالت تعدیل کامل قیمت‌ها ارائه شده است. افزایش دو برابری قیمت محصولات دام و طیور موجب افزایش شاخص قیمت در اقتصاد به میزان ۵/۴ درصد خواهد بود؛ این در حالی است که افزایش چهار برابری قیمت روغن نباتی شاخص قیمت در اقتصاد را بیش از ۷/۸ درصد افزایش می‌دهد. بنابراین، در مجموع، تورم ناشی از اجرای این سیاست بیش از سیزده درصد خواهد بود؛ به لحاظ تأثیرگذاری بر بخش‌های اقتصادی، بخش کشاورزی با افزایش حدود ۳۷ درصد در شاخص قیمت تولیدکننده روبه‌رو خواهد شد و در اثر این تکانه، افزایش قیمت در بخش صنعت نیز به دلیل ارتباط پسین و پیشین بالا با بخش کشاورزی، حدود بیست درصد خواهد بود؛ و البته در بخش خدمات نیز قیمت‌ها به‌طور متوسط ۶/۴ درصد رشد می‌یابد.

۱- با توجه به برآوردهای انجام‌شده و قیمت‌های اعلامی این کالاها، میزان افزایش قیمت محصولات دام و طیور حداقل دو برابر و روغن خوراکی چهار برابر خواهد شد.

جدول ۵- آثار افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی بر شاخص قیمت‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی، کل اقتصاد و هزینه زندگی (واحد: درصد)

تکانه هم‌زمان قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی	افزایش چهار برابری قیمت محصولات روغن نباتی		افزایش دو برابری قیمت محصولات دام و طیور		شرح	
	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل		
۳۵/۶	۳۶/۹	۴/۴	۴/۹	۳۱/۲	۳۲/۰	متوسط افزایش قیمت در بخش کشاورزی
۱۷/۲	۱۹/۵	۱۴/۳	۱۵/۱	۲/۹	۴/۳	متوسط افزایش قیمت در بخش صنعت
۲/۸	۶/۴	۱/۰	۲/۳	۱/۷	۴/۰	متوسط افزایش قیمت در بخش خدمات
۱۰/۲	۱۳/۲	۶/۷	۷/۸	۳/۵	۵/۴	متوسط افزایش قیمت در کل اقتصاد
۸/۹	۹/۹	۳/۷	۴/۰	۵/۲	۸/۸	متوسط افزایش هزینه زندگی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

به‌دلیل وجود محدودیت‌های تغییر قیمت در برخی از فعالیت‌های دولت و همچنین، بخش عمومی، ضروری است که اثر سیاست حذف ارز ترجیحی با سناریوی عدم تعدیل در برخی از فعالیت‌ها نیز بررسی شود. چنان‌که پیش‌تر گفته شد، از مجموع ۸۹ فعالیت موجود در ماتریس حسابداری اجتماعی، تقریباً در ۳۲ فعالیت، به‌دلیل سیاست قیمت تثبیتی توسط دولت، امکان تغییر قیمت در اثر اجرای این سیاست وجود ندارد. با این فرض، اثر افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی بر شاخص قیمت در اقتصاد، به‌ترتیب، ۵/۲ و ۳/۷ درصد خواهد بود و در مجموع، تورم ناشی از اجرای این سیاست در اقتصاد حدود ۵ درصد محاسبه می‌شود. از آنجا که بیشتر فعالیت‌های دارای قیمت تثبیتی در بخش خدمات قرار دارند، متوسط افزایش قیمت در این بخش از ۶/۴ درصد در سناریوی اول به ۲/۸ درصد در سناریوی دوم کاهش می‌یابد.

با افزایش دوبرابری قیمت محصولات دام و طیور، شاخص قیمت در فعالیت‌های فرآوری و نگهداری گوشت، ماهی، میوه و سبزی بیش از ۲۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. در اثر سناریوی افزایش چهار برابری قیمت روغن خوراکی، افزایش قیمت در این فعالیت‌ها نیز به حدود نوزده درصد خواهد رسید و در مجموع، اثر اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی در این فعالیت حدود ۴۵ درصد خواهد بود.

فعالیت‌های مربوط به تولید فرآورده‌های لبنی، آسیاب غلات و نشاسته و فرآورده‌های آن از جمله فعالیت‌های دیگر غذایی است که در اثر حذف ارز ترجیحی با افزایش شدید قیمت مواجه

بررسی آثار سیاست حذف ارز ترجیحی بر.....

می شود. در اثر افزایش قیمت محصولات دام و طیور، افزایش قیمت در این فعالیت حداقل ۲۴ درصد افزایش می یابد. افزایش قیمت روغن خوراکی نیز موجب افزایش حدود پنج درصدی قیمت در این فعالیت ها می شود و در مجموع، تورم ناشی از این سیاست در این فعالیت به حدود سی درصد خواهد رسید. تولید سایر فرآورده های غذایی نیز در اثر حذف ارز ترجیحی در محصولات دام و طیور و روغن خوراکی، به ترتیب، با افزایش قیمت حدود ده و یازده درصدی (در مجموع، حدود ۲۱ درصد) مواجه می شوند.

از این رو، در شرایطی که کشور با تورم دورقمی روبه روست و به ویژه تورم در گروه خوراکی ها، آشامیدنی ها و دخانیات حدود پنجاه درصد است، قطعاً سیاست حذف ارز ترجیحی در این کالاها به افزایش تورم در اقتصاد دامن خواهد زد.

جدول ۶- اثر افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی بر شاخص قیمت ها در برخی از فعالیت ها (واحد: درصد)

شرح	افزایش دو برابری		افزایش چهار برابری		تکانه هم زمان قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی	
	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل
کاشت محصولات (زراعت و باغداری)	۳/۸	۳/۹	۲/۰	۱/۵	۵/۷	۴/۵
پرورش حیوانات	۱۱۴/۹	۱۱۴/۱	۱۱/۶	۱۱/۱	۱۲۶/۵	۱۲۵/۳
جنگل داری و بریدن درختان	۴/۵	۳/۸	۲/۹	۲/۵	۷/۳	۶/۳
ماهیگیری و آبزی پروری	۴/۹	۳/۹	۳/۱	۲/۶	۸/۰	۶/۵
فراوری و نگهداری گوشت، ماهی، میوه و سبزی	۲۷/۳	۲۶/۷	۱۹/۳	۱۸/۹	۴۶/۶	۴۵/۶
تولید روغن ها و چربی های گیاهی و حیوانی	۲/۲	۱/۷	۴۶۵/۳	۴۶۵/۰	۴۶۷/۴	۴۶۶/۶
تولید فرآورده های لبنی، آسیاب غلات، نشاسته و فرآورده های نشاسته ای	۲۴/۴	۲۳/۷	۵/۸	۵/۴	۳۰/۲	۲۹/۱
تولید سایر فرآورده های غذایی و غذای آماده برای حیوانات	۱۰/۴	۹/۶	۱۱/۵	۱۱/۱	۲۱/۹	۲۰/۶
تولید انواع آشامیدنی ها	۶/۱	۵/۲	۷/۶	۷/۱	۱۳/۷	۱۲/۳

مأخذ: یافته های پژوهش

بررسی این وضعیت در فعالیتهای غذایی نشان می دهد که با اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، یکی از مزیت های مهم کشور در زمینه تولید و صادرات با چالش اساسی مواجه می شود و می توان گفت که با اجرای ناگهانی این سیاست، مزیت صادراتی بیشتر محصولات غذایی کشور دستخوش تغییر خواهد شد و بازارهای هدف صادراتی که در طول سال های گذشته، با زحمت فراوان به دست آمده است، دچار تغییر می شود و ایران از بیشتر بازارهای منطقه در زمینه صادرات محصولات غذایی حذف خواهد شد.

در بخش خدمات، در اثر اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، حداقل افزایش قیمت در فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی حدود سیزده درصد خواهد بود؛ البته، از آنجا که فعالیت‌های زیادی در این گروه قرار دارند، کم‌برآورد اثر آن بر فعالیت‌هایی مانند رستوران بديهی است.

کالاهای اساسی نقش مهمی در تأمین کالری مورد نیاز خانوارهای شهری و روستایی دارند. از این‌رو، هرگونه تغییر قیمت باید با لحاظ آثار آن بر هزینه زندگی در دهک‌های مختلف جامعه باشد. بر اساس نتایج مطالعه حاضر، اثر حذف ارز ترجیحی بر افزایش هزینه زندگی خانوارها ۹/۹ درصد (تعدیل کامل قیمت‌ها) و ۸/۹ درصد (با تعدیل قیمت‌ها در ۵۷ فعالیت) خواهد بود. از این‌رو، به‌نظر می‌رسد که آثار اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی کالاهای اساسی بر هزینه زندگی خانوارها شدید باشد. زمانی که تفکیک خانوارها انجام می‌شود، وضعیت باز هم تغییر خواهد کرد، به‌گونه‌ای که هزینه خانوارهای شهری و روستایی در حالت تعدیل کامل قیمت، به‌ترتیب، ۱۱/۷ و هشت درصد خواهد بود؛ در حالت عدم تعدیل کامل قیمت‌ها در کل فعالیت‌های اقتصادی کشور، این ارقام، به‌ترتیب، ۱۰/۴ و ۷/۳ درصد است. بدین ترتیب، اثر اجرای این سیاست بر خانوارهای شهری شدیدتر از خانوارهای روستایی است. از این‌رو، در طراحی سیاست‌های جبرانی، توجه به این مهم ضروری است. همچنین، شایان یادآوری است که بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران (شاخص قیمت مصرف‌کننده در اردیبهشت ۱۴۰۱)، درصد تغییر ماهانه شاخص قیمت خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در دهک‌های پایین درآمدی بیش از دهک‌های بالاست، به‌گونه‌ای که این رقم از ۳/۷ درصد در دهک اول به حدود سه درصد در دهک دهم کاهش یافته است. از این‌رو، به‌نظر می‌رسد که تأثیرات هر نوع سیاست معطوف به افزایش قیمت کالاهای خوراکی بر دهک‌های درآمدی پایین بیش از دهک‌های بالا خواهد بود.

برای بررسی دقیق‌تر آثار سیاست حذف ارز ترجیحی بر خانوارهای شهری و روستایی، باید خانوارها به دهک یا بیستک تقسیم شوند. مطابق این تقسیم‌بندی، اثرگذاری این سیاست‌ها بر بیستک‌های پایین بسیار شدیدتر از بیستک‌های بالاست، به‌گونه‌ای که با شرط عدم تعدیل کامل قیمت‌ها، اثرگذاری این سیاست‌ها بر بیستک اول بیش از دو برابر بیستک پنجم خواهد بود. این وضعیت در مورد گروه‌های خانوارهای روستایی نیز البته، با شدت کمتری صادق است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، در اثر افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن خوراکی، شاخص هزینه زندگی بیستک اول شهری حدود چهارده درصد افزایش می‌یابد؛ این در حالی است که میزان افزایش شاخص هزینه زندگی بیستک پنجم شهری حدود شش درصد است. این وضعیت در خانوارهای روستایی به‌گونه‌ای دیگر است؛ در این طیف از خانوارها، شاخص هزینه زندگی از بیستک اول تا بیستک سوم روند افزایشی دارد و از نه درصد به ۹/۳ درصد افزایش می‌یابد (البته افزایش هزینه زندگی در بیستک

بررسی آثار سیاست حذف ارز ترجیحی بر.....

دوم ۸/۳ درصد است) و سپس، روند کاهشی به خود می‌گیرد و به ۳/۷ درصد در بیستک پنجم می‌رسد. از این‌رو، دولت باید در هدفمندی و پرداخت‌های جبرانی، علاوه بر گروه‌های پایین درآمدی، سایر گروه‌ها را نیز مد نظر قرار دهد.

از سوی دیگر، تأثیر حذف ارز ترجیحی و در پی آن، افزایش قیمت محصولات بر هزینه زندگی خانوارها در مورد محصولات دام و طیور شدیدتر از روغن خوراکی است، به‌گونه‌ای که افزایش قیمت محصولات دام و طیور موجب افزایش هزینه زندگی خانوارهای شهری به میزان ۷/۵ درصد خواهد شد، در حالی که اثر حذف ارز ترجیحی روغن خوراکی حدود ۴/۲ درصد است. همین موضوع در مورد اثرگذاری این سیاست بر خانوارهای روستایی نیز صادق است و اثر حذف ارز ترجیحی محصولات دام و طیور بیشتر از روغن خوراکی است (۴/۱ درصد در مقایسه با ۳/۹ درصد). از این‌رو، برای جلوگیری از آثار زیانبار اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، ضرورت داشت که در گام نخست، دولت نسبت به حذف ارز ترجیحی روغن خوراکی اقدام کند. مقایسه نتایج پژوهش حاضر هم‌راستا با نتایج مطالعه پرمه (Perme, 2006) بیان‌کننده تحولات فراوان در هزینه زندگی خانوارهاست، زیرا نخست آنکه افزایش شاخص هزینه زندگی خانوارهای شهری بیش از خانوارهای روستایی تغییر می‌کند و دیگر آنکه گروه‌های پایین درآمدی شهری و روستایی از حذف ارز ترجیحی بیش از گروه‌های درآمدی بالا زیان می‌بینند. این وضعیت نشان‌دهنده تحول فراوان در وضعیت درآمد خانوارهای ایرانی و حاکی از بدتر شدن آن در بیست سال اخیر است.

جدول ۷- اثر افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی بر شاخص هزینه زندگی خانوارها (واحد: درصد)

شرح	افزایش دو برابری قیمت محصولات دام و طیور		افزایش چهار برابری قیمت محصولات روغن نباتی		تکانه هم‌زمان قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی	
	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل	عدم تعدیل کامل	تعدیل کامل
بیستک اول	۹/۳	۸/۴	۶/۱	۵/۶	۱۳/۹	۱۵/۴
بیستک دوم	۸/۴	۷/۶	۴/۸	۴/۸	۱۱/۸	۱۳/۲
بیستک سوم	۷/۷	۶/۹	۴/۲	۳/۷	۱۰/۶	۱۱/۹
بیستک چهارم	۷/۵	۶/۷	۳/۷	۳/۲	۹/۹	۱۱/۲
بیستک پنجم	۴/۷	۴/۰	۲/۳	۱/۹	۵/۹	۷/۰
بیستک اول	۴/۵	۴/۰	۵/۲	۴/۹	۹/۰	۹/۷
بیستک دوم	۴/۵	۴/۰	۴/۶	۴/۳	۸/۳	۹/۱
بیستک سوم	۵/۴	۴/۸	۴/۹	۴/۵	۹/۳	۱۰/۳
بیستک چهارم	۳/۹	۳/۵	۳/۱	۲/۸	۶/۳	۷/۰
بیستک پنجم	۲/۴	۲/۱	۱/۷	۱/۶	۳/۷	۴/۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نکته حائز اهمیت «اثر افزایش قیمت گوشت مرغ بر میزان مصرف آن» است. با توجه به نتایج مطالعه گیلانپور و همکاران (Gilanpour et al., 2012)، به ازای هر افزایش یک درصدی قیمت گوشت مرغ، مصرف آن ۰/۵ درصد کاهش می‌یابد. بنابراین، هرچند، دولت با پرداخت یارانه نقدی به خانوارها به دنبال جبران کاهش مصرف آنهاست، اما قطعاً افزایش قیمت گوشت مرغ موجب کاهش مصرف خواهد شد، زیرا گذشته از آنکه این یارانه به همه خانوارها تعلق نگرفته است، در شرایط تورمی، خانوارهای فقیر مشمول آن نیز یارانه نقدی خود را صرف خرید کالاهای اساسی و ضروری دیگر می‌کنند.

جمع‌بندی و پیشنهادها

اختصاص ارز ارزان قیمت به گروهی از کالاها به معنی پایین آوردن قیمت آن کالاها در مقایسه با سایر کالاها و تغییر در قیمت‌های نسبی است. زمانی که به کالاهای اساسی ارز ارزان قیمت اختصاص می‌یابد، کالاهای مشابه داخلی آنها امکان رقابت نخواهند داشت و در نتیجه اجرای چنین سیاستی، به مرور زمان، وابستگی به واردات در کالاهای اساسی کاهش نمی‌یابد. این موضوع در تولید نهاده‌های مورد نیاز دام و طیور نیز صادق است، به گونه‌ای که بیش از نود درصد نهاده‌های این صنعت از منبع واردات تأمین می‌شود. علاوه بر این، هرگونه تغییر در قیمت جهانی این نهاده‌ها به بازار داخلی منتقل و سبب تلاطم در قیمت‌های داخلی می‌شود. در چنین شرایطی، اجرای مفاد قانون بودجه سال ۱۴۰۱ مبنی بر حذف ارز ترجیحی برای واردات این اقلام با افزایش شاخص قیمت‌ها و هزینه خانوار همراه خواهد بود که در مطالعه حاضر، به بررسی این آثار پرداخته شده است و در ادامه، جمع‌بندی نتایج پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- پرداخت ارز ترجیحی به واردات برخی از کالاهای اساسی، با تغییر قیمت‌های نسبی، به تغییر الگوی مصرف کالاهای جانشین می‌انجامد و ایجاد قیمت‌های چندگانه را به همراه دارد، که می‌تواند بستری برای ایجاد امتیاز ویژه (رانت) و فساد در جامعه شود؛ اما شواهد به دست آمده از اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی نشان داد که علی‌رغم مشکلات فراوان این سیاست در زمینه بیش‌ازپهاری و دیگر اظهارهای واردات، صادرات مجدد نهاده یا کالای نهایی به صورت رسمی یا قاچاق، احتکار و گران‌فروشی به مصرف‌کننده نهایی، این سیاست در کاهش قیمت این کالاها و اثربخشی آنها مؤثر بوده است.

- ۲- با توجه به سهم بالای نهاده‌های وارداتی مورد نیاز تولیدات دام و طیور و همچنین، تأمین بخش اعظم واردات روغن خوراکی و دانه‌های روغنی از خارج، حذف ارز ترجیحی اثر شدیدی بر تولیدات این دو زیربخش از یک سو و همچنین، افزایش قیمت در اقتصاد خواهد داشت، به‌گونه‌ای که افزایش قیمت محصولات دام و طیور و روغن نباتی، به‌ترتیب، موجب افزایش ۵/۴ و ۷/۸ درصدی شاخص قیمت در اقتصاد خواهد شد.
- ۳- از آنجا که بخش اعظم نهاده‌های وارداتی شامل ذرت، کنجاله و جو صرف تأمین واحدهای تولیدکننده گوشت مرغ، تخم مرغ و شیر خواهد شد، افزایش قیمت کالاهای یادشده اثر مستقیم بر مصرف و هزینه زندگی خانوارها خواهد داشت، به‌گونه‌ای که در شرایط تورمی کشور (تورم گروه خوراکی‌ها در اردیبهشت ۱۴۰۱ به حدود پنجاه درصد و گروه غیرخوراکی‌ها به ۳۴ درصد رسیده است)، هر نوع سیاست جبرانی، حتی اگر در کوتاه‌مدت بتواند آثار ناشی از کاهش قدرت خرید خانوارها را جبران کند، به‌دلیل شرایط تورمی و نیز ثبات در مقدار یارانه‌پرداختی توسط دولت، نمی‌تواند در میان‌مدت و بلندمدت کاهش رفاه خانوارها در این زمینه را جبران کند. همچنین، به‌دلیل تورم فزاینده در گروه غیرخوراکی‌ها (از جمله افزایش شدید اجاره‌بهای املاک)، بخش مهمی از یارانه دریافتی خانوارها صرف نیازهای ضروری آنها در این گروه خواهد شد.
- ۴- با توجه به خرد و کوچک بودن بیشتر واحدهای تولیدی در بخش دام و طیور، در پی حذف ارز ترجیحی، سرمایه در گردش این‌گونه واحدها بیش از پنج برابر افزایش خواهد یافت. بیش از ۹۴ درصد واحدهای تولید گوشت مرغ کوچک‌مقیاس هستند (جوجه‌ریزی کمتر از پنجاه هزار قطعه) و از کل سرمایه در گردش مورد نیاز برای تهیه دان این صنعت، حدود هشتاد درصد بدین واحدها اختصاص دارد که با اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، نقدینگی مورد نیاز از ۲۴ هزار میلیارد تومان به حدود ۸۷ هزار میلیارد تومان خواهد رسید. بیش از هفتاد درصد واحدهای تولید تخم مرغ نیز کوچک‌مقیاس هستند (جوجه‌ریزی کمتر از پنجاه هزار قطعه)، ولی از کل سرمایه در گردش مورد نیاز برای تهیه دان، حدود ۲۶ درصد بدین واحدها اختصاص دارد؛ و بدین ترتیب، میزان سرمایه مورد نیاز این واحدها تنها برای تهیه دان از حدود ۲۵۰۰ میلیارد تومان به حدود ۹۱۰۰ میلیارد تومان افزایش می‌یابد. از این‌رو، در شرایط کنونی، تأمین سرمایه در گردش آنها به‌راحتی صورت نخواهد گرفت، مشکلی که در شرایط نبود زنجیره‌های یکپارچه تولید و یا تولید قراردادی در کشور تشدید نیز خواهد شد.

۵- کاهش تقاضا از ناحیه افزایش قیمت‌ها اجتناب‌ناپذیر است، زیرا مطابق مطالعات انجام‌شده، با افزایش یک درصد قیمت گوشت مرغ، تقاضای آن حدود ۰/۵ درصد کاهش می‌یابد. بنابراین، هرچند، دولت با پرداخت یارانه سعی در جبران این اثر دارد، اما به دلیل عدم پرداخت این یارانه به بخشی از اقشار جامعه، کاهش تقاضا از ناحیه این گروه‌ها ایجاد خواهد شد. از سوی دیگر، در شرایط تورمی، خانوارهای دریافت‌کننده یارانه نیز به دلیل افزایش شدید سایر هزینه‌های ضروری، مقداری از یارانه خود را صرف پوشش این‌گونه هزینه‌ها خواهند کرد. بنابراین، در این گروه از خانوارها نیز کاهش تقاضا مشاهده می‌شود؛ این در حالی است که گوشت مرغ در تأمین نیازهای غذایی خانوارهای شهری و روستایی در دهک‌های درآمدی مختلف جایگاهی ویژه دارد.

۶- باید توجه داشت که با اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، کاهش تولید در محصولات دام و طیور اجتناب‌ناپذیر خواهد بود، زیرا از یک‌سو، هزینه‌های تولید به شدت افزایش می‌یابد و از سوی دیگر، تأمین نهاده برای واحدهای کوچک مقدور نخواهد بود؛ بنابراین، در افق زمانی کوتاه‌مدت، تولید کاهش خواهد یافت.

۷- صادرات کالاهای یادشده نیز بی‌تردید دچار تغییر خواهد شد. با توجه به افزایش بیش از دوبرابری قیمت تمام‌شده محصولات دام و طیور و همچنین، وضعیت قیمت این کالاها در کشوری مانند ترکیه که رقیب ایران در بازار کشورهای منطقه است، رقابت‌پذیری ایران در این بازارهای صادراتی کاهش می‌یابد و چه‌بسا در دوره‌ای، دولت ناگزیر از پرداخت یارانه به صادرات شود، سیاستی که نفع آن را مصرف‌کنندگان کشورهای واردکننده این کالاها از ایران خواهند برد. به بیان دیگر، در حالت وجود ارز ترجیحی، مصرف‌کننده داخلی از این یارانه بهره می‌برد، ولی در حالت پرداخت یارانه به صادرات، این نفع به مصرف‌کننده خارجی خواهد رسید.

با توجه به بررسی صورت‌گرفته در ارتباط با سیاست حذف ارز ترجیحی برای واردات کالاهای اساسی، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- اینک که اقتصاد ایران با تورم حدود پنجاه درصدی در کالاهای خوراکی مواجه است و اصلاح قیمت کالاهای اساسی سبب افزایش قیمت‌ها شده، ضروری است که دولت در خصوص قیمت نان با احتیاط کامل عمل کند.
- با توجه به محدودیت‌های ارزی، شکاف نرخ ارز نیمایی و نرخ ارز بازار آزاد هم‌اکنون در حال افزایش است. از این‌رو، با توجه به عدم ثبات در اقتصاد ایران، دولت باید به‌طور مرتب، نسبت به اصلاح قیمت‌ها اقدام کند، که خود موجب افزایش قیمت در بازار و کاهش رفاه مصرف‌کننده

خواهد شد. باید مهار قیمت کالاهای اساسی به‌عنوان یک رویکرد جدی در سطح دولت دنبال شود.

- یکی از الزامات مهم برای جلوگیری از کاهش رفاه خانوارها شناسایی دقیق گروه‌های هدف برای دریافت یارانه است. در وضعیتی که اقتصاد ایران سال‌ها تورم‌های دورقمی را تجربه کرده و افزایش دستمزد کارکنان بخش‌های دولتی و خصوصی بسیار کمتر از آن بوده است، قدرت خرید خانوارها به‌طور مرتب کاهش یافته و در این شرایط، رفاه بسیاری از خانوارهای غیرمشمول دریافت یارانه نیز کاهش یافته است. دولت باید نسبت به جبران کاهش درآمد خانوارها اقدام لازم را به‌عمل آورد.
- با اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی و در نتیجه آن، افزایش قیمت کالاهای اساسی و همچنین، توزیع یارانه در جامعه، نقدینگی به‌شدت افزایش خواهد یافت که در نهایت، افزایش تورم در اقتصاد کشور را به‌دنبال دارد. از این‌رو، اجرای سیاست‌های این‌چنینی باید در شرایطی صورت گیرد که ثبات لازم در اقتصاد کشور وجود داشته باشد؛ در سال ۱۴۰۱، اقتصاد ایران ظرفیت تجربهٔ تکانه‌ای جدید از محل سیاست‌های دولت را نخواهد داشت.
- باید سیاست‌گذاری دولت در زمینه شیوه تولید گوشت مرغ و تخم مرغ تغییر کند. امروزه، نظام تولید قراردادی و ایجاد زنجیره‌های تولید گوشت مرغ و تخم مرغ در دنیا بسیار رواج دارد. در این نظام، وجود یک ادغام‌گر قوی بسیاری از مشکلات تأمین نهاده‌های محصولات دام و طیور را مرتفع می‌کند. در ایران نیز به‌جای تولید توسط واحدهای خرد، ضروری است سیاست‌گذاری دولت به سمت تولید قراردادی حرکت کند.
- علی‌رغم برنامه‌های متعدد دولت، به‌ویژه در وزارت جهاد کشاورزی، میزان وابستگی در تأمین نهاده‌های دامی به واردات همچنان بسیار بالاست. از این‌رو، با توجه به حجم بالای تولید محصولات دام و طیور، ضروری است که برنامه تأمین نهاده از محل تولید داخل به‌طور جدی در دستور کار دولت قرار گیرد.
- با توجه به افزایش نیاز به نقدینگی در کوتاه‌مدت، تأمین سرمایه در گردش برای بخش تولید دام و طیور کشور ضروری است. بنابراین، شایسته است که در سطح دولت و نظام بانکی، برای این موضوع تمهیدات لازم اندیشیده شود.

منابع

1. Armanmehr, M. and Farahmandmanesh, A. (2017). Studying the effect of price changes on the welfare of urban households disaggregated by income deciles and commodity groups. *Economic Modeling*, 11: 49-74. (Persian)
2. Banouei, A.A., Khalatbari, F., Momeni, F., Mahmoudi, M., Mehrara, M. and Tabatabaei Yazdi, R. (2002). Investigating the effects of exchange rate unification on the index of production prices, production factors and cost of living. *Parliament and Research*, 32: 42-63. Available at <https://sid.ir/paper/423751/fa>. (Persian)
3. Fouladi, M. (2012). Effect of exchange rate changes on the level of prices, production, exports and imports of different economic sectors using a general equilibrium model. *Planning and Budgeting*, 17(117): 127-148. (Persian)
4. Garshasbi, A. (2014). Targeting subsidies in Iran: the pathology of law enforcement in the first stage; predicting the effects in the second stage. Tehran: Institute for Trade Studies and Research. (Persian)
5. Gilanpour, O., Kohansal, M., Perme, Z., and Esmailipour, E. (2012). Investigation of government intervention in the chicken meat market. *Iranian Journal of Trade Studies*, 63: 137-168. (Persian)
6. Kaviani, Z. and Abdollahi, M.R. (2019). Review of the 2019 budget bill of the Islamic Republic of Iran: evaluating the results of exchange rate allocation with preferential rates and corrective proposals. IPRC Report No. 16284. Tehran: Islamic Parliament Research Center (IPRC). (Persian)
7. Kaviani, Z., Sadeghi, N., Shahbazian, A. and Abdollahi, M.R. (2019). Supportive alternative exchange rate policy. IPRC Report No. 16430. Tehran: Islamic Parliament Research Center (IPRC). (Persian)
8. Keshavarz, K., Najafi, B., Andayesh, Y., Rezapour, A., Abolhallaj, M., Sarabi Asiabar, A., . . . and Lotfi, F. (2017). Social accounting matrix and the effects of economic reform on health price index and household

- expenditures: evidence from Iran. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*, 31: 391-395. DOI: 10.14196/mjiri.31.68.
9. Khalilian, S., Balali, H. and Beykzadeh, S. (2002). Trend analysis of exchange rate in the framework of liberalization policy and that effects on white meat (broiler) price. *Pajouhesh-va-Sazandegi*, 15(54): 53-57. (Persian)
 10. Misdawita, M., Hartono, D. and Nugroho, N. (2019). Impacts of Food Prices on the Economy: Social Accounting Matrix and Microsimulation Approach in Indonesia. *Review of Urban and Regional Development Studies*, 31: 137-154.
 11. Permeh, Z. (2006). Effects of rising commodity prices on price levels using social accounting matrix. *Sustainable Growth and Development Research (Economic Research)*, 15: 51-64. (Persian)
 12. Pyatt, G. and Round, J.I. (1977). Social accounting matrices for development planning. *The Reivew of Income and Wealth*, 23: 339-364.
 13. Roland-Holst, D.W. and Sancho, F. (1995). Modeling prices in a SAM structure. *The Review of Economics and Statistics*, 77: 361-371.
 14. Sarabi, Z., Ansari, V., Salami, H. and Hosseini, S.S. (2020). Analyzing the effect of increase in exchange rate on cost price of agricultural products. *Agricultural Economics and Development*, 34: 201-221. (Persian)
 15. SCI (2020a). Results of the survey plan of broiler farms. Tehran: Statistical Center of Iran (SCI). (Persian)
 16. SCI (2020b). Results of the census of layer checken farms. Tehran: Statistical Center of Iran (SCI). (Persian)
 17. SCI (2020c). Household expenditure and income plan data, 2015-2019. Tehran: Statistical Center of Iran (SCI). (Persian)
 18. Sirvavastava, D. K., Sen. K., Mukhopadhyay, H., Bahujanga Rao, C. and Amar Nath, H. (1997). *Governments Subsidies in India*. New Dehli: National Institute of Public Finance and Policy.
 19. Taheri, E. and Shabanzadeh, M. (2022). Preferential currency subsidy and its effect on the control of essential commodity prices (case study: Iranian

- chicken meat market. *Quarterly Journal of Applied Economics Studies*, 40: 281-311. (Persian)
20. Thorbecke, E. (2000). The use of social accounting matrix in modeling. The 26th General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth, pp. 1-47, Cracow, Poland.